

A Biblia

Bibliai témák és műfajok a magyar irodalomban

- Eddigi tanulmányainkból, olvasmány- vagy más élményeinkből említsünk olyan irodalmi műveket, képzőművészeti vagy zenei alkotásokat, amelyek tárgyakat a *Bibliából* merítik!
- Keressünk irodalmi szövegekben, mindennapi nyelvhasználatunkban olyan képeket, hasonlatokat, szólásokat, melyek a *Bibliára* utalnak!
Ilyenek pl. a következők:
tiltott gyümölcs
hét szűk esztendő
pálfordulat
Júdás csókja
mosom kezeimet
szemet szemért, fogat fogért
Vagyok, aki vagyok!
Senki sem próféta a maga házájában.
Nyomatató ökörnek ne kösd be a száját!
Ma nekem, holnap neked.
Olyan igaz, mint a Tízparancsolat.

A „könyvek könyvének”, a *Bibliának* a hatása csaknem felmérhetetlen az európai kultúrkörben. Minden művészeti ág (irodalom, zene, képzőművészet) bőven merített és merít mind az Ó-, mind az *Újszövetség* történeteiből, s ezeket újabb és újabb szempontok alapján s különböző célok érdekében ismételten feldolgozza. A *Bibliának* jelentős szerepe van egyes irodalmi műfajok (pl. zsoltár, példabeszéd) kialakításában és meggyökeresedésében, ezenkívül számtalan közmondás, szólás, szóláshasonlat, közismertté vált metafora forrása is a Szentírás.

A Mózes első könyvéből ismert teremtéstörténet és az első emberpár bűnbeesése jelenik meg legelső ránk maradt összefüggő nyelvemlékünkben, a *Halotti beszéd*ben (1200 körül). A középkori pap a tiltott fa gyümölcsének leszakításával és megízlelésével indokolja a halál kikerülhetetlenségét. Ugyanez a téma Madách Imre (1823–1864) nagy drámai költeményében, *Az ember tragédiájában*: a világmindenség létrehozása és a Paradicsom elvesztése. – Berzsenyi Dániel (1776–1836) *Fohászkodás* című himnikus ódájában így dicsőíti a teremtő Istent:

Te hoztad e nagy Minden ezer nemét
A semmiségből, a te szemöldöked
Ronthat s teremthet száz világot,
S a nagy idők folyamát kiméri.

A bibliai bűnbeesés szolgál kiindulópontul Ady Endre (1877–1919) „*Ádám, hol vagy?*” című versében:

Oszlik, lelkemnek barna gyásza:
Nagy, fehér fényben jön az Isten,
Hogy ellenségim leigázza.

Az arcát még titkolja, rejti,
De Nap-szemét nagy szánalommal
Most már sokszor rajtam felejtí.

[...]

Kain és Ábel történetét Kosztolányi Dezső (1885–1936) novellája – *Káin* – helyezi megdöbbenően új megvilágításba.

Gyakori téma a magyar irodalomban is az emberiséget egykor elöntő özönvíz ősrégi mondája. Tanulságos feldolgozása ennek Kodolányi János (1899–1969) *Vízöntő* című regénye. – Babits Mihály (1883–1941) 1940-ben, a világháború második évében, elborzadva az öldökléstől és a bűnök sokaságától, így kiált fel *Talán a vízözön...* című versében:

*Sujtsd el fölöttünk ítéletedet,
olvasd meg, Uram, nagy folyóidat
és bocsáss újabb vízözönt a földre!*

[...]

*Akkor inkább a vízözön! Talán
egy bárka majd azon is fog lebegni!
Egy szabad emberpár és jámbor-édes
állatok, komoly elefánt, bolondos
mókus, szép macskák és erős teve.*

A zsidó népet az egyiptomi fogságból kivezető Mózes életének egyes eseményei is több irodalmi műben megjelenve új értelmezést kapnak. Ilyenek – többek között – Madách Imre *Mózes* drámája és Kodolányi János *Az égő csipkebokor* című nagyregénye. – Mózes a Sinai-hegyen átveszi az Úrtól a tízparancsolat és egyéb törvények két kőtábláját. Míg azonban az Isten szavait, parancsait hallgatta, a hegy lábánál hagyott ingtag, megbízhatatlan nép aranyborjút készített saját isteneként. Mózes a hegyről leszállva összetöri a kőtáblákat, s szétzúzza az aranyborjút. Ez a tehetetlen harag és végtelen keserűség szólal meg Füst Milán (1888–1967) *Mózes számadása* című szabadversében:

*...egy új világ épült fel így világod ellen, amíg távol volt szemem
S megdönthetetlen állt előttem, mint az éj maga.
Meg kellett törnöm végül is, így volt megírva rólam, fáradt voltam én!
S a vállaimmal kellett vón kivetnem négy sarkából
mind e nagy világot, úgy, mint egykoron, –
S jajonganom megint akár a szél, vagy átiüvöltenem az éjszakát...
S bizony már ehhez vén valék Uram. –
S így törtem hát el szegény kőtábláidat
S ígéretednek földjét is majd így nem láthatom.*

Az *Énekek éneke*, vagyis a legszebb ének, az Ószövetség gyönyörű lírai könyve valójában héber nászdal: a vőlegény és a menyasszony kölcsönös szerelmi énekéből álló sorozat. Ez a „könyv” éled újjá Babits Mihály *Énekek éneke* című költeményében, melyben az eredeti ének finom erotikájú képei újszerű jelentőséget nyernek.

Talán a legerőteljesebb kisugárzó hatása volt az elmúlt évszázadokra a *Zsoltárok könyvének*. A zsoltár mint ősi, biblikus műfaj évszázadok óta létezik a régi és a legújabb kori magyar

Michelangelo: Mózes.
(1515–1516)

1994-ben jelent meg a *Magyar zsolttár* című versgyűjtemény, mely közel 150 magyar költő ilyen témájú és műfajú alkotását tartalmazza.

irodalomban. A bibliai zsolttárok szöveghű fordításai már a 15. századi magyar nyelvű kódexekben is (pl. Apor-kódex) megtalálhatók; a 16. században előbb Benczédi Székely István, majd Heltai Gáspár, végül Károli Gáspár magyarította – prózában – mind a 150 zsolttárt. A reformáció korában (16. század) sok névtelen és névről ismert költő kötött formájú verseket készített belőlük, s ezeket az istentiszteletek alkalmával közösen énekelték. A *Zsolttárok könyvének* teljes verses átköltését Szenczi Molnár Albert (1574–1634) végezte el. – Kodály Zoltán Kecskeméti Vég Mihály (16. század) LV. (55.) zsolttárának szövegét zenésítette meg *Psalmus Hungaricus* (pszalmusz hungarikusz) című kórusművében. – A zsolttár műfaj kiemelkedő remeke Dsida Jenő (1907–1938) *Psalmus Hungaricus* című, nagy, hatrészes költeménye, mely a közösségi hűség hangoztatása mellett a magyarság tragikus sorsát, a nép pusztulását zokogja el keserű, biblikus átkok kíséretében.

A próféták könyvei közül meg kell említeni *Jónás könyvét*. Ugyanezt a történetet – némi módosítással – dolgozza fel Babits Mihály epikolirai költeménye, a *Jónás könyve*. A 20. századi költő – 1938-ban – ebben a művében és az 1939-ben hozzákapcsolt *Jónás imájában* fogalmazta meg a maga költői hitvallását a béke utolsó s a második világháború első évében.

A bibliai nagy próféták közül elsősorban *Jeremiás* jóvendölési hatottak a magyar prédikátorköltőkre, -írókra. Ahogy Jeremiás próféta prédikált, fenyegetőzött, s előre megjósolta Jeruzsálem pusztulását és a templom lerombolását, ugyanígy siratják el Magyarországot a 16–17. századi „jeremiádok”, siraloménekek, s jóvendölik meg a magyarság szétszóródását, pusztulását. A jeremiádok hatásai nemcsak a *Himnuszban* mutathatók ki, Ady Endre és Babits Mihály verseiben is fölfedezhetők (pl. Ady: *Az Idő rostájában*; Babits: *Holt próféta a hegyen*). Ady utolsó kötetének (*A halottak élén*, 1918) *Ésaiás könyvének margójára* című ciklusa is bibliai fogantatású: főleg az ószövetségi prófétáktól és a *Jelenések könyvétől* nyer lírai ihletet.

Az *Újszövetség* könyvei közül – természetesen – az evangéliumok történetei térnek vissza legtöbbször az irodalomban. Jézus születésével kapcsolatos József Attila (1905–1937) *Betlehemi királyok* című életképe. Karácsony boldog ünnepét állítja középpontba Jókai Mór (1825–1904) *Melyiket a kilenc közül?* című novellája. – Kedvelt karácsonyi énekeink közül a *Fel nagy örömré...* kezdetűnek Gárdonyi Géza (1863–1922) a szerzője. Jézus születésének ünnepéhez kapcsolódik Ady Endre *Kis karácsonyi éneke* is. Jézus első csodáját, a víz borrá változtatását eleveníti fel Dsida Jenő *Kánai menyegzője*, mely végül örömteli szerelmes versként fejeződik be.

Jézus Krisztus keresztre feszítése, halála és feltámadása igen gyakran kapott és kap újabbkori feldolgozást, értelme-

A karácsonyi ünnepek körül alakultak ki a népköltészetben az ún. *betlehemes játékok*, melyek dramatizálva jelenítették meg a Kisjézus születését, a pásztorok köszöntését s a háromkirályok hódolatát.

A húsvét misztériumával összefüggő lírai alkotások közül csak néhány példát említünk: Dsida Jenő: *Nagycsütörtök, Húsvéti ének az üres sziklasír mellett*; Babits Mihály: *Húsvét előtt*; Pilinszky János (1921–1981): *Harmanapon, Ravensbrücki passió*.

Apokrif iratok (görög apokrifosz = elrejtett, titkos, ál): olyan „szent könyvek”, amelyeknek eredete kétes, ezért nem kerültek be a bibliai kánokba.

zést a mi irodalmunkban is. Az *Ómagyar Mária-siralomban* (1300 körül) Szűz Mária, Jézus anyja siratja el kízó fájdalom közepette keresztre feszített egyetlen fiát. – Karinthy Frigyes (1887–1938) *Barabbás* című novellája a „tömeg” észszerűtlen viselkedését állítja középpontba; az ingátag sokaság a legfontosabb pillanatban rosszul dönt: Jézus helyett a gonosztevőt, Barabbást menti meg a halálbüntetéstől.

Az újszövetségi *Jelenések könyvének* egyes elemei is több irodalmi alkotásban felfedezhetők. Petőfi Sándor (1823–1849) *Az ítélet* című verse a próféták ajkai által ígért utolsó ítéletet s az elkövetkező „örök üdvösséget” a „jók”, a nép végső diadalával azonosítja, s ekkor „a menny fog a földre leszállni”. Az Apokalipszis megfelelő helyére utal Pilinszky versének megjelölése: *Jelenések VIII. 7.*, s ezt követi a kötetben az *Apokrif*, mely a végső pusztulás állapotának a víziója. Ugyancsak apokaliptikus látomások sorozata jelenik meg Ady Endre *Emlékezés egy nyár-éjszakára* című rapszódiajában is.